

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EGEMENLİK

Murat Yıldırım

Öz

Egemenlik, devletin üç temel kurucu öğesinin en önemlilerinden birisidir. Diğer iki öğeyi "ülke" ve "ulus" (halk) oluşturmaktadır. Ancak egemenlik devleti devlet yapan, ona kişiliğini kazandıran güç olması nedeniyle diğer öğelerden ayrılmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda öncelikle egemenlik kavramının literatürdeki yeri aydınlatılmaya çalışılmış, onun hem niteliklerine hem de tarihsel gelişimine değinilerek "ulus" ve "küreselleşme" ile ilişkisi irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Egemenlik, Teokratik Egemenlik, Ulus, Ulusal Egemenlik, Küreselleşme Sovereignty in the Process of Globalization

Abstract

Sovereignty is one of the three most important founding elements of a state. "Country" and "nation" (public) constitutes the other two elements. However, sovereignty distinguishes from the others as it is the force that forms the state and creates its quality. In this context, the place of the concept of sovereignty in the literature has been tried to be enlightened, and its relation with "nation" and "globalization" has been studied dealing with its historical development from the point of view of both its characteristics and its source.

Key Words

Sovereignty, Theocratic Sovereignty, Nation, National Sovereignty, Globalization

Giriş

Tarihsel süreçte egemenlik, feodal dönemin toplumsal ve siyasal yapılanmasına karşı tepkinin bir ürünü olarak doğmuştur. Egemenlik, 16. yüzyıldan itibaren öncelikle mutlaklık, bölünmezlik, sınırsızlık ve devredilmezlik özellikleriyle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu özellikler, aynı zamanda döneminin siyasal yönetimleriyle de örtüşmüştür.

Egemenliğin nitelikleri, onun kullanımı ve kaynağının da nasıl olması gerektiğinin bir ölçütü olmaktadır. 17. yüzyılın "mutlak" monarşileri, egemenliğin bir koşulu olarak gerek kendi ülkelerinde gerekse uluslararası ortamda hiçbir üst otoriteye bağımlı olmama ilkesiyle hareket etmişler, kendilerini halk da dahil olmak üzere hiçbir kişi ve kuruma karşı sorumlu hissetmemişler, yönetimlerini meşrulaştırmak için dinsel motifleri kullanmaktan ise kaçınmamışlardır. Bu tür yönetimlerin yaşamlarını sürdürmelerine kaynaklık eden temel güç ise söz konusu dönemlerin toplumlarının anlayışları çerçevesinde biçimlenen ilişkiler örüntüsü olmuştur. Aynı bakış açısıyla yaklaşıldığında günümüzün çağdaş toplumlarının egemenliğin özellikleri ile olduğu kadar kaynağı bakımından da farklı bir görünüm sergilemesi son derece doğal olmaktadır.

Avrupa'da 15. yüzyıldan itibaren yaşanan Rönesans ile Reform hareketleri, bilimsel ve teknolojik yenilikler, toplumun ekonomik yapısındaki değişimlerle paralel bir biçimde, 18. yüzyıla gelindiğinde Aydınlanma felsefesinin doğuşuyla sonuçlanmıştır. Toplumun kültürel, dinsel ve ekonomik yapısındaki bu gelişmeleri, onun siyasal örgütlenmesindeki değişimler izlemiştir.

Fransız Devrimi, toplumun kuruluşu, işleyişi ve bunları çerçeveleyen bakış açısı bakımından bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Egemenliğin kaynağı, toplumun laikleşmesini vurgulayan bir kavram olarak ulusa dayandırılmış, onun kullanımı ise pozitif yasalarla sınırlandırılmıştır. Söz konusu özellikler siyasal iktidarın, kullanacağı yetkilerinin ve araçlarının, gerçekleştireceği eylemlerinin genel bir çerçevesinin daha önceden çizilebilmesini ve böylelikle iktidarın geleceğe yönelik eylemlerinin varabileceği noktaya ilişkin olarak yine önceden kestirimlerde bulunulabilmeyi sağlamıştır.

Siyasal iktidarın halka karşı duyarlı hale gelerek, bunun sürdürülebilirliğinin sağlanması ise ancak demokratik bir topluma vurgu yapan sivil toplum ile mümkün olmaktadır. Sivil toplum, hiçbir üst kimliğe başvurmaksızın kendisini yenileyebilen ve değiştirebilen, sorunlarına yönelik çözümler önerebilen, bu doğrultuda siyasal iktidarı biçimlendirebilen bireyler ve örgütlenmeleri nitelenmektedir. Bu bakımdan 'laiklik' ve 'ulusal egemenlik' ilkeleri, sivil toplumun ortaya çıkışı ile Fransız Devrimi'nin ortak noktalarını oluşturmaktadır. Ne var ki başlangıçta liberal bir görünüm sergileyen sivil toplumun demokrasi ile buluşabilmesi, uzun ve zorlu bir sürecin yaşanmasını gerekli kılmıştır.

Fransız Devrimi sonrası dönemde; Sanayi Devrimi'nin yol açtığı ağır çalışma ile yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve ulusal egemenliğin siyasal bir prensip olmasının ötesinde halkın isteklerine duyarlılık anlamında toplumsal gerçeklikle örtüşmesi için verilen mücadeleler, toplumsal ve siyasal yapılanmayı biçimlendiren etmenler olmuşlardır. Tüm bu gelişmeler halkın bilinçlenerek kurduğu örgütlenmeler aracılığıyla sesini duyurmasına, siyasal iktidarın halkın isteklerini daha fazla dikkate almasına yol açmıştır. Bu gelişme sürecinde aynı zamanda liberal devlet yerini sosyal devlete bırakmıştır.

1970'li yıllardan itibaren küreselleşme adı verilen süreçle birlikte sosyal devlet karşısında yeniden liberal yaklaşımlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu süreç, bir yönüyle 1980'ler sonrası bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sonucunda karşılıklı etkileşim içerisinde belirlenen, halk odaklı bir yönetim anlayışını gündeme getirmiştir. Bu durum, halkın, siyasal süreçte daha aktif hale gelmesi, siyasal iktidarın duyarlılığını daha fazla artırması yönünde düşüncelerin yaygınlaştırılmasını sağlamıştır. Ne var ki küreselleşme süreci bir başka yönüyle uluslararası karşılıklı bağımlılığın artması sonucu ulus-devletin egemenliklerinde önemli kayıpları da beraberinde getirmiştir.

1. Egemenlik Kavramı

Egemenlik, bir devletin, otorite yapısını ve sınırları içerisindeki bu otoritesini etkin bir biçimde kullanabilmesini ifade etmektedir. Egemenlik, hem bir kural koyma otoritesi hem de bu kuralı uygulayabilme kapasitesidir (Makler and Ness, 2002: 827-829).

Egemenlik; yasal ve politik otoritenin yerini, politik gücün kullanımını ve uluslararası düzeyde politik toplumun bağımsız statüsünü tanımlayan, kural koyanlar ile bu kurallara uyanlar arasındaki ilişkiyi açıklayan bir kavramdır (Prokhovnik, 1999:64). Egemenliğin "içsel" ve "dışsal" olmak üzere iki yönü vardır. Weber'in; "belirli bir alan içinde meşru fiziksel güç kullanımı monopolüne başarıyla sahip çıkabilen bir kurum" olarak devlete ilişkin ünlü tanımı, içsel olarak egemenliği yansıtmaktadır. Dışsal olarak egemenlik ise

basitçe devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin belirlenmiş toprakları üzerindeki monopollerinin tanınması anlamına gelmektedir (O’Riordan and Jordan, 1997:175). Söz konusu içsel ve dışsal egemenlik kavramları ayrıca tanımları gereği otorite ve güç kavramlarıyla da yakından ilişkilidir.

Egemenliğin temel özelliklerinden birisi onun bir otorite ilişkisi olmasıdır. Otorite ise “*A’nın, B’den kendisini izlemesini istediği ve B’nin bunu gönüllü olarak gerçekleştirdiği bir sosyal ilişki*”yi açıklamaktadır. Bu nedenle, otorite, bir aktör tarafından çıkarılan ve bir ikincisi tarafından itaat edilmesi beklenen emirler olarak karakterize edilmektedir (Lake, 2003:304). Başka bir deyişle kavram, bireyin bir önerinin haklılığını düşünmeksizin onu gerçekleştirmesi ve yine bireyin yanlış olduğuna inanmasına rağmen bir öneriyi yerine getirmesi olmak üzere iki tür duruma atıfta bulunmaktadır (Hill, 1972:107). Yalnız böyle bir durum, çağdaş bir toplum için sınırlı bir nitelik taşımaktadır.

Çağdaş toplumlarda çeşitli örgütlenmeler aracılığıyla bireyler ve gruplar siyasal süreçte aktif bir biçimde rol oynamaktadırlar. Bu nedenle siyasal iktidarın karar vererek bunları uygulayabilmeleri ancak toplumdan gelen beklentilerle örtüşmesi ölçüsünde mümkün olmaktadır. Aksi takdirde siyasal iktidar otoritesini zayıflatır.

Ayrıca egemenlik güç kavramıyla da yakından ilişkilidir. Steven Lukes’a göre güç, “*A, B’nin gerçek çıkarlarına aykırı bir tarzda B’yi etkilediği zaman*” kullanılır. Egemenlik eğer tam bir güç değilse, tam olarak meşru da olamayacaktır. Çünkü egemenlik sadece yasallığa değil aynı zamanda uygulama yönünden bir temele sahip olmak zorundadır (Philpott, 1995:353-354).

Tarihsel süreçteki yeri irdelendiğinde, “en üstün güç” anlamına gelen Latince kökenli “*souverainete*” kavramının, egemenlik karşılığı olarak 16. yüzyılda, feodal düzenin çöküşü ve merkezileşmeye doğru gidişle ortaya çıktığını gözlemlemekteyiz (Teziç, 1997:118). Bu nedenle egemenlik kavramının gelişiminin izleri Ortaçağ Avrupası’nın özel koşullarında aranmalıdır. Bu dönemde feodalite adını verdiğimiz; merkezi iktidar boşluğunun senyörlerin malikaneleri tarafından doldurulmaya çalışıldığı, doğuştan kazanılan yoksunluklara veya ayrıcalıklara dayalı durağan bir toplumsal hiyerarşinin belirginleştiği, kapalı tarım yaşamının hüküm sürdüğü toplumsal, ekonomik ve siyasal bir yapılanma söz konusu olmuştur.

Fief sözleşmeleri ekseninde karmaşık bir ast-üst ilişkiler ağı içinde bulunan senyörlerin gerek kendi aralarında gerekse güç kazanma arzusuyla hareket eden; fakat sembolik bir varlık gösteren kral ile ve ayrıca önemli bir güç kaynağı olarak kilisenin bu güçlerle giriştiği siyasal güç mücadelelerinin varlığı Ortaçağ Avrupası’nda siyasal yapılanmanın ne derece parçalanmış olduğunun bir görüntüsünü bizlere sunmaktadır. İşte bu alegorik tablo içerisinde öncelikle düşünürler tarafından söz konusu siyasal iktidar parçalanmışlığını gidermeye yönelik egemenlik kavramı geliştirilmiş daha sonra bu tasarım mutlak monarşilerin kurulmaları ile birlikte kendi izdüşümlerini yaratmıştır.

Bu doğrultuda modern anlamda egemenlik kavramı ilk olarak 16. yüzyılın sonuna doğru Jean Bodin tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde Katolikler ve Protestanlar arasındaki şiddetli savaşlar, Bodin’i, bu tür çatışmaları gidererek sivil barışı kuracak en yüksek düzeyde bir otorite arayışına

yönelmiştir. Bodin sonuçta böyle bir durumun ancak güçlü bir kral ile elde edilebileceğini düşünmüştür (Dickerson and Flanagan, 1998:38). Böylelikle Bodin'in ardından Hobbes gibi teorisyenlerin de katkılarıyla Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren mutlak monarşiler kurulmaya başlanmıştır. O dönemde filizlenen burjuvazinin sermayenin güvencesi pahasına desteği bu gelişmede önemli bir rol oynamıştır. Aksi takdirde burjuvazi için feodal toplumun ilişkiler örüntüsünün varlığı daha büyük bir risk unsuru oluşturacaktı.

Modern egemenliğin ilk sistematik sözcüleri olarak Bodin ve Hobbes'un egemenliğe yaklaşımları incelendiğinde, onların, "yasal egemenin, yalnızca insan hukukunun üstünde bir yere sahip olmadığını aynı zamanda onun kaynağını oluşturduğunu" düşündükleri görülmektedir. Ne var ki 18. yüzyıldan itibaren bu görüş değişmeye başlamıştır. Önceleri anayasal bakımdan ileri Batı ülkelerinde şimdi ise her yerde "yasa koyucular"a meşruiyet bakımından aynı zamanda "egemen" gözüyle bakılmamaktadır. Bunun yerine, anayasalar ve uluslararası yasal anlaşmalar, tüm kural koyanların ve yurttaşların meşru otoritesinin alanını tanımlamaktadır (Philpott, 1995: 353). Başka bir deyişle, Bodin ve Hobbes'un görüşlerindeki güçlü bir egemenin varlığı, egemenliğin bir ön koşulunu oluştururken, sonradan egemenlik hem egemenin kişiliğinden soyutlanmış hem de kaynağı farklılaşmış (bireysel egemenden ulusal egemenliğe doğru) bir güç olarak belirmeye başlamıştır.

2. Teokratik Egemenlikten Ulusal Egemenliğe

Egemenlik kavramının ortaya çıkışı ile modern devletin gelişim süreci arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Modern anlamda devlet, "*sınırları belli olan bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir topluluk ve bu topluluk üzerinde zorlayıcı yetkiye sahip bir otorite tarafından yönetilen, aynı zamanda hukuki ve siyasal düzene sahip olan bir siyasal kuruluş*"u (Kocacık, 1999:179) ifade etmektedir.

Bir devletin varlığından söz edilebilmesi için üç ögenin bir arada bulunması zorunludur: Sınırları belirlenmiş bir toprak parçası, belli bir insan grubu ve bunlar üzerinde örgütlenmeyi ifade eden egemenlik veya siyasal iktidar. İnsanlık tarihinde bu öğeler bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde her zaman için yer almıştır. Ne var ki bu öğelerin gerek adlandırılmaları gerekse bunların anlamsal bütünlükleri farklılıklar göstermiştir. Örneğin yöneten ve yönetilen ayrımı çerçevesinde, yönetilenler, her üç dönemde de yer almakla birlikte; feodalite döneminde "serf", mutlak monarşiler döneminde "tebaa" ve Fransız Devrimi sonrasında ise "yurttaş" olarak adlandırılmışlardır. Değinen bu kategoriler aynı zamanda farklı hakları ve sorumlulukları da bünyelerinde taşımışlardır.

Aslında kavramlar, belirli nesnelerin, durumların veya olayların ortak özelliklerini taşıyan genel adlandırmalardır. Zamanla durumlar ve olaylar arasındaki ilişkilerin görünümünün farklılaşması çerçevesinde yeni birtakım kavramlar ortaya çıkmakta veya aynı kavramların içeriklerinin yeni ilişkiler zincirini içerir bir görünüm kazanmaları söz konusu olmaktadır. Sonuçta günümüzdeki devlet ve egemenlik kavramlarının algılanışı da artık Eski Yunan polislerinden veya Orta Çağ'daki devletlerden farklılık göstermektedir.

Egemenlik, İlk ve Orta Çağ'daki bütün devletlerde, niteliği belli olmayan, hatta sezilemeyen bir güç biçiminde varlığını sürdürmüştür. Bu çağlardaki toplumlar, henüz ulus bilincine sahip olmadıklarından bir arada

yaşama zorunluluğundan kaynaklanan devleti çok doğal bir olgu olarak kabullenmişler, devlet gücünü de hükümdarın kişiliğinde toplamışlardır. Bu durum ise devletlerin sık sık parçalanmasına, dolayısıyla egemenliğin de süreklilik gösterememesine, sonuçta aynı toplumda zaman içinde çeşitli egemenlerin belirmesine yol açmıştır (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, s.5).

Egemenliğin kişisel bir özellik taşıdığı bu dönemde yönetenin birtakım dini-metafizik öğelere sahip olması, yönetiminin benimsenmesinde ve sürekliliğinde en önemli etken olmuştur. Böylelikle toplum üyeleri, “*bir ‘kutsal hak’ka dayanarak toplumu yönetme yetkisi*”ni (Kapani, 2001:76) kullandığı yönünde bir görüşü paylaşımları ölçüsünde yönetenin iktidarını meşrulaştırmışlardır.

Egemenliğin meşruluk temeli önceleri gökyüzünde ve kutsal kaynaklarda aranmıştır. Bu inanç, değişik şekil ve anlayışlarla en eski zamanlardan ve ilkel toplumlardan yakın zamanlara kadar taşınmıştır. Bu teolojik meşruluğun en ilkel türünü eski çağların “Tanrı-Kral”larında görmek mümkündür. Böylece hükümdar aynı zamanda bir yeryüzü Tanrısı’ydı ve onun iktidarına itaat sadece bir siyasal zorunluluk değil, aynı zamanda dini bir görev oluyordu. Daha sonraları bu anlayış değişmiş ve hükümdarın kendisinin Tanrı olmayıp, ancak “Tanrı’nın oğlu” olduğu anlayışına geçilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bu tür yaklaşımlarda da birtakım değişiklikler yaşanmıştır (Kapani, 2001:68-69).

Asıl gelişmiş ve sistemleştirilmiş teokratik doktrinlerin ise Orta Çağ’ın sonlarında ve Yeni Çağ’ın başlarında Katolik kilisesinin önemli bir rol oynamasıyla ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Avrupa’da mutlak monarşilerin kurulmasıyla birlikte kralların hükümlerlik haklarını meşru bir temele dayandırma zorunluluğu da kendini göstermiştir. Saint Paul’nin daha başlangıçta “Bütün iktidarlar Tanrı’dan gelir” özdeyişinden hareketle kralların da iktidarlarını doğrudan doğruya Tanrı’dan, onun kutsal iradesinden almaları düşüncesi geliştirilmiştir. Burada bizzat kralın kişiliğinin tanrısal niteliği artık söz konusu olmamakla beraber, iktidarının kaynağının tanrısal olduğu fikri üzerinde durulmaya başlanmıştır (Kapani, 2001:69). Böylelikle mutlak monarşiler devri, teokratik egemenlik anlayışının hükümdarların kişiliklerinin ötesinde görece olarak durağan ve toplumca değer verilen birtakım kalıplara dönüştürülmesi bakımından kurumsallaştırılmaya başladığı bir dönem olmuştur.

Mutlak monarşilerin kurulması sonrası, Bodin ve özellikle Hobbes’un egemenliğin (veya egemen gücün) ayırt edici nitelikleri olarak dile getirdikleri mutlaklık, sınırsızlık, bölünmezlik ve devredilmezlik, onları kullanan monarkları ülkeleri içerisinde toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamın tek yönlendiricisi haline getirmiştir. Monarkların kendi ülkelerinde böyle bir yetkiyle hareket edebilmeleri “dış egemenlik”lerini de gerekli kılmaktaydı. Bu bakımdan onlar ne papanın kendi devletleri üzerindeki egemenliklerini sınırlandıran söylemlerine bağlı olmalı ne de başka bir devletin baskısına veya etkisine maruz kalmalıydılar. Sonuçta iç egemenliğin yolu dış egemenlikten geçmekteydi.

Oysa klasik çağ sonrası Batı’da hem Hristiyan kilisesi hem de Kutsal Roma İmparatorluğu, birlikte ya da ayrı ayrı, hiyerarşik ve emperyal bir düzenin merkezi olmaya çalışmışlardır. Ancak büyük benzerlikler ve karşılıklı

bağımlılıkları yüzünden ya da onlara karşın bir tıkanıklığa gelinmiştir. Bu tıkanıklık giderek özerkleşen devletler arasında yeni ve bütünüyle değişik bir ilişki biçimine yol açan nedenlerden birisi olmuştur. Bu ilişki biçimi modern uluslararası ilişkiler sisteminin temel taşı olan Vestfalya Barışı (1648) ile kutsanmıştır. Leo Gross'a göre Vestfalya Barışı, her biri kendi toprakları üzerinde egemen, birbirine eşit ve herhangi bir dünyevi otoriteden bağımsız çok sayıda devletin bir arada bulunduğu yeni bir sisteme yol açmıştır. Egemen devletlerin üzerinde bir otorite ya da örgüt düşüncesi artık geçersizdi. Bu yeni sistem uluslararası hukuka ve devletlerin üstünde değil de aralarındaki bir güç dengesine dayanmaktaydı (Poggi, 2002:110).

Ne var ki mutlak monarşilerin kurulmasıyla örtüşen söz konusu dönemde devletlerin dışsal egemenlikleri kurulmakla birlikte monarklar kendi ülkeleri içerisinde yönetimlerini meşrulaştırmak amacıyla dinsel söylemlere başvurarak egemenliklerini teokratik bir temele dayandırmayı sürdürmüşlerdir.

Teokratik görüşlerin ortak noktası, iktidara ilahi bir temel sağlamaları olmuştur. Tanrı'nın hükümdarı belirlemesi bakımından teokratik görüşler de tabiatüstü ve providansiyel ilahi hukuk doktrinleri olmak üzere ikiye ayrılmışlardır (Teziç, 1997:87).

Tabiatüstü hukuk doktrinine göre, Tanrı, toplum düzenini ve onun korunması amacıyla, iktidarı yaratırken, aynı zamanda iktidarı kullanacak olanı da belirlemektedir. Bu görüşe göre, belli bir ülkede iktidar, Tanrının seçtiği hükümdara ya da hanedana verilmiştir. Providansiyel hukuk görüşüne göre ise, iktidarın kaynağı ilahidir; fakat iktidarı kullanan hükümdar, ya da hanedan, doğrudan Tanrı tarafından seçilmemiştir. Tanrı, tabii ve insani olayları, üstün iradesi ile yönlendirmektedir (Teziç, 1997:87-89). Bu bakımdan, St. Thomas Aquin'in görüşleri providansiyel hukuk yaklaşımı açısından iyi bir örnek oluşturmaktadır.

St. Thomas Aquin'e göre, bütün erkler Tanrı'dan gelmekte ve kral, başında bulunduğu topluluğun mutluluk içinde yaşamasını sağlamak üzere erkini Tanrı'dan almaktadır (Tunçay, 1985:360). Ancak kaynağı Tanrı'da olan siyasal iktidarı yeryüzünde kullanacak olanlar belirlenmemiştir. Toplum, iktidarı kullanacakları kendisi belirleyecektir (Göze, 1995:83).

Bu yaklaşımlar irdelendiğinde görülecektir ki, iktidara gelişleri açısından farklılık göstermekle birlikte iktidarı kullananların eylemlerinin sonuçları her iki yaklaşımda da aynı olmaktadır. Başka bir deyişle gerek tabiatüstü hukuk yaklaşımı açısından Tanrı gerekse providansiyel hukuk yaklaşımına göre toplum tarafından belirlensin iktidarı kullananlar sonuçta topluma karşı hiçbir yükümlülük altına girmemekte, yalnızca Tanrı'ya karşı sorumlu olmaktadır. İşte günümüzdeki ulusal egemenlik ilkesinin farklılığı da bu noktada belirmektedir.

Egemenliğin ulusa ait olması, başka hiçbir gerçekliğe başvurmaksızın siyasal iktidarın örgütlenmesinin insan yapısı bir temele dayandırılmasını ifade etmektedir. Bu özellik ise onun, teokratik egemenlik anlayışından farklı olarak sorgulanabilmesini, eleştirilebilmesini ve değiştirilebilmesini içermektedir.

3. Ulusun Egemenliği

Bugün ulus kavramı, "bireylerin, belirli sınırlar içerisinde, boy gibi, kabile ve aşiret gibi birliğe kan bağıyla bağlı olmaktan; köleci ve feodal birliğe

bedensel bağılıktan (bağımlılıktan); tarikat, mezhep, din gibi bir birliğe inançsal bağlarla bağımlı bulunmaktan, toplumsal ölçekte kurtulmalarının, yani özgür bireyler haline gelmelerinin maddi temelini oluşturan ekonomik bütünleşme üzerinde, siyasal olarak örgütlendiği birlik” (Erdost, 1991:18) olarak tanımlanmaktadır.

Egemenliğin kaynağının teokratik niteliğinden sıyrılarak ulusa ait olduğu bir anlayışa geçiş, Fransız Devrimi ile gerçekleşmiş ve bu ilke dalga dalga Kıta Avrupası'nın diğer ülkelerine yayılmıştır. Anglo-Sakson ülkelerde (İngiltere, ABD vb.) ise egemenlik, kaynağı bakımından, Kıta Avrupası'ndaki gibi keskin devrimler yaşamaksızın aynı dönüşüm süreci içerisine girmiştir.

Böylelikle, 18. yüzyılın sonunda yer alan liberal ve demokratik devrimler, ki İngiliz anayasal sistemi tarafından büyük bir ölçüde benimsenmiştir, yalnızca halkın iradesi veya anlaşmasının hukuka dayalı bir siyasal gücü kurabileceğini ifade ederek siyasal meşruluğun kaynağını halka ya da ulusa taşımıştır (Madrid, 1997:553).

18. yüzyıl, aynı zamanda Aydınlanma Çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzyılda Avrupa'da yaşanan dinsel gerilimlerde bir rahatlama görülmüştür. Yüz yıldan uzun bir süredir din savaşlarıyla tükenen halk, enerjisini laik konulara yöneltmiştir. Kuşkuculuk, bilim, ve bireysel özgürlük; Aydınlanmanın en iyi bilindiği Akıl Çağı adı ile gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak Aydınlanmanın, genellikle bireysel olan siyasal görüşü ile bu çağın mutlakiyetçi ve monarşik olan siyasal uygulamaları arasında önemli bir çelişki söz konusu olmuştur. Kendi kişisel egemenliğini vurgulayan 14. Louis, “Ben devletim” bile demiştir. Bu çelişki, İngiltere'de, 1688 yılında parlamenter egemenliğin kurulmasıyla kısmen çözümlenmiştir. Kıta Avrupası'nda ise devrim yüz yıl kadar gecikmiş ve vakit geldiğinde daha şiddetli olmuştur (Dickerson and Flanagan, 1998:44).

1789 yılı, kişisel ve geleneksel otoritenin sonunun başlangıcı olmasını kanıtlayan, Fransız monarşisine karşı popüler bir çıkışa işaret etmektedir. O tarihten itibaren, tüm büyük krallık hanedanları alaşağı edilmiş veya tamamen, İngiltere'de olduğu gibi, sembolik hale getirilmiştir. Yine, halk devrimleri çağı, mutlak krallar tarafından yaratılan devleti yıkmamış, tersine o, bu devletleri genişletmiş ve mükemmelleştirmiştir. (Dickerson and Flanagan, 1998:44). En önemlisi, egemenliğin özü değişmemekle birlikte onun bulunduğu yer artık değişmiştir. Artık egemenlik ulusa ait olacaktır. Doğal olarak egemenliğin kullanımı da bundan böyle önceki dönemlerden farklılık gösterecektir. İşte bu noktada “seçim” ve “temsil” kavramları gündeme gelmiştir.

Ulusun ön plana çıkmasıyla birlikte hem egemenliğin yapısında bir süreklilik sağlanmış hem de siyasal mitte bir tersine dönüş yaşanmıştır. Ulusal egemenlik ve seçimler otoriteyi meşrulaştıran yeni ilkeler olmuşlardır. Bu durum, Fransız Devrimi zamanında Fransa'da kökleşen, Abbé Sieyès'in egemenlik anlayışını yansıtmaktaydı. Böylelikle egemenlik demokrasi teorisiyle ilişkilendiriliyordu (Wintgens, 2001:274).

Fransız Devrimi sonrası egemenliğin ulusa ait olduğu ilan edilmekle birlikte her ne kadar kaynağı bakımından egemenlik insana dayandırıldıysa da onun kullanımı açısından halk birtakım sınırlamalarla yüz yüze gelmiştir. Bu durum ise Ancien Régim'den kurtulmak için verilen mücadelelerin ardından

istenilen sağlanmışken şimdi oy hakkının tüm halka tanınmasının yeniden eskiye dönüğe yol açabileceği kaygısı taşıyan liberal bir bakış açısından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle de Abbé Sieyès, belli bir miktarda vergi ödeyen ve servet sahibi olanları “aktif yurttaş”, diğerlerini ise “pasif yurttaş” şeklinde bir ayrıma tabi tutmuş ve milletvekillerinin seçimi için oy kullanma hakkını yalnızca aktif yurttaşlara tanımıştır.

Ne var ki egemenliğin kaynağı bakımından ulusal egemenlik anlayışına geçiş, söz konusu sınırlamalarla da olsa, tarihsel süreçte çok önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Çünkü bu gelişmeyle birlikte halk, teokratik egemenlik anlayışından farklı olarak iktidarı sorgulayabilecek, eleştirebilecek ve ona yeni bir biçim verme yönünde etkilerde bulunabilecek potansiyel bir güce kavuşmuştur. Söz konusu potansiyeli harekete geçirecek etken ise halkın bilinçlenme düzeyi olmuştur. Nitekim Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, 1848 devrimleri vb. gibi hareketler, halkın, bizzat sahipleri olmalarına rağmen egemenliklerini kullanırlarken karşılaştıkları birtakım kısıtlamaları da adım adım kaldırmaları ile sonuçlanmıştır.

Sonuçta, ulusal egemenlik ilkesinin benimsenmesi süreci, devlet-toplum ilişkilerinde yaşanan köklü bir değişimi içermektedir. Bu değişim bir yandan devletin şekli ve fonksiyonlarının konumu üzerinde diğer yandan toplumun sivilleşmesi olgusu üzerinde düşünmeye yol açmıştır.

Fransız Devrimi'nin ardından ideal olan günümüzdeki “Cumhuriyet” rejiminin benimsenmesine değin “rejimin ne olması gerektiği” ve “yasama-yürütme güçlerinin hangi ellerde nasıl bulunması gerektiği”ne ilişkin olarak yaşanan gerilimler birinci duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Tüm bu sorunlar, başka pek çok ülkede de yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir. Bununla birlikte, günümüzde, ulusal egemenlik ilkesini benimseyen ülkelerde söz konusu sorun, özünde demokratik değerleri yansıtacak bir çözüme kavuşturulmuştur.

İkinci olarak belirttiğimiz sivilleşme olgusu ise toplumun, devletin dışında kendi başına bir gerçeklik olması, buradan hareketle siyasal iktidarı biçimlendiren bir güç olarak ortaya çıkışını ifade etmektedir. Bu nedenledir ki sivil toplum, “*birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi*” (Arslan, 2001:9) olarak tanımlanmaktadır.

Toplumların egemenliğin kaynağı olduğu kadar onun kullanımında da aktif bir rol üstlenebilmeleri için örgütlenme özgürlüğünün tüm yönleriyle sağlandığı bir ortamın ve bu özgürlüğü yaşatacak gerekli bilinç ve beceriye sahip bireylerin varlığı zorunludur. Bu özellikler açık bir siyasal sisteme yol açarak, toplumun, siyasal iktidarların karar ve uygulamalarını değerlendirebilmelerini, bu karar ve uygulamalarda birtakım değişiklikler yaptırabilmelerini veya yeni beklentiler çerçevesinde yeni kararları aldirabilmelerini sağlayacaktır. Tüm bu etkinliklerin temelinde ise bilginin ve onun transferinin önemli bir payı bulunmaktadır. Bu nedenledir ki bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın bir biçimde kullanıldığı günümüzün toplumuna, aynı zamanda, “*insanların yaşamlarını ilgilendiren çeşitli enformasyona kolayca erişebilmelerine, bu enformasyonu bilgiye dönüştürebilmelerine ve dolayısıyla*

da kendilerini geliştirebilmelerine olanak tanıyan bir toplum” (Kocacık, 2003:176) anlamında “bilgi toplumu” adı verilmektedir.

4. Küreselleşme ve Ulusal Egemenlik

1980’li yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılanmada birtakım değişimler gözlenmiştir. Devletlerin sınırlarının aşıldığı, ekonomik ve siyasal alanda yeni ilişki ve kurumların ortaya çıktığı, buna paralel olarak yeni birtakım değerlerin gündeme geldiği bu gelişmeler ile neden olduğu etkilere küreselleşme adı verilmektedir.

Küreselleşme, kişilerin ve toplumların yaşam koşullarını şekillendiren, topraksal sınırlarının önemini azaltan bir dizi ekonomik, kültürel ve teknolojik süreci ifade etmektedir (Cohen, 2001:81). Bu süreçte uluslararası ticaret ve sermaye akışı, doğrudan dış yatırımlar, göçler son yirmi yılda büyük önem kazanmıştır. Buna uygun olarak küreselleşme yerel toplulukları etkileyerek, ulus-devletleri içererek, ulusal kimlik, yurttaşlık ve siyasal egemenlik bağlarını azaltarak toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamda kendisini göstermiştir (Archibugi and Michie, 1997:131).

Küreselleşme sürecinde ekonomik boyutun büyük bir ağırlık taşıdığı görülmektedir. Bu nedendir ki Kızılçelik, küreselleşmeyi, kapitalizmin diasporası; yani onun dünyaya dağılıp yayılması, dünyayı kuşatması olarak ele almakta ve küreselleşme olgusunun, yeni dünya düzeni, postmodernizm, yerelleşme ve neo-liberalizm gibi kavramlardan ayrı düşünülmemesi gerektiğini ileri sürmektedir (Kızılçelik, 2003:19).

20. yüzyılın sonunda dünyanın siyasal ve ekonomik yapısını başlıca iki gerçek açıklamaktadır. Birincisi, dünyanın siyasal olarak egemen hükümetleri içeren ulus-devlet ile organize edilmesidir. İkincisi, uluslararası artan ekonomik entegrasyonun ulusal ekonomiler arasındaki farklılıkları ve ulusal hükümetlerin özerkliklerini aşındırmasıdır (Bryant, 1994:42).

Birleşik Devletler-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması, Avrupa Birliği’nin Maastricht Plan’ı, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Dünya Ticaret Örgütü (WTO); devletlerin bağımsızlığını, küresel değişimler karşısında ulusal öncelikleri ileri sürme yeteneklerini sınırlandırmaya çalışmakta ve “rekabetçi devlet” bakış açısı çerçevesinde yerel ekonomilerin global sürece katılmalarının sağlanmasının araçları olmaktadır. Böylelikle küreselleşme sürecinde, doğrudan siyasal kontrolden uzak kalan fakat egemenliğin anahtar öğelerini kullanan yerel ve uluslararası kurumların birçoğu, piyasa teşvikli siyasal tercihler ve yönlendirmeleri sağlamak için kurulmaktadır. Bu değişimlerin bir sonucu olarak da devlet gücünün kullanımının, daha önceden toprak bakımından sınırları belirlenmiş bir siyasal topluluğun çıkarları ve güvenliğini artırmak amacı ile olan bağlarının azalmış olduğu görülmektedir (Cohen, 2001:84-85).

Panic, optimum bir para alanı ile örtüşen “supranasyonel devlet”ten söz etmekte ve böyle bir devletin üç temel makro ekonomik nedenle daha etkili bir performans sergileyeceğini belirtmektedir. Birincisi, onun, en üst düzeyde üzerinde birleşilmiş bir kurumsal çatı oluşturarak, birbirinden bağlantısız bir biçimde yer alan aynı ülkeler grubunun birbirleriyle uyumsuz tarzdaki ulusal amaçlar ve politikadaki farklılıklarını uzlaştırmak için doğrudan sorumlu bir

siyasal ve yönetsel bir aygıt olmasıdır. İkincisi supranasyonel otoritelerin, özel amaçları başarıyı sağladığı sürece kesin bir makro ekonomik politik duruşu sergileyebilmesidir. Üçüncüsü ise supranasyonel devletin, hukuk kurallarını koyup uygulamak için gücünü kullanarak, ulusal grupların özel çıkarları yerine genel iyiliği teşvik edecek bir tarzda kurumları, kuralları ve teamülleri değiştirebilmesidir (Panic, 1997:37-38).

Ancak bu nedenlere rağmen Panic'e göre supranasyonel devletlerin varolan ulus-devletlere göre optimum para alanı idealine daha yakın olduğunu kanıtlayıcı teorik modeller geliştirmek nispeten kolay olmakla birlikte uygulamada ciddi problemler olacaktır (Panic, 1997:42). Ulusal kurumların; kaynakların transferine ilişkin bir uzlaşma gerektiren gelir düzeylerinde olduğu kadar verimliliğinde, inançlarda ve politika önceliklerinde yaşanan büyük farklılıklar varolan ulus-devletleri terk etmekte isteksizliğin nedeni olmaktadır. Çünkü, sosyal farklılıkları azaltmaksızın ve bir çıkar ve amaç birliği yaratmaksızın bir supranasyonel devlet yaşayamaz (Hagemann, Landesmann and Steenge, 1997:3).

Gelinen bu noktada ulus-devletlerin de varlıklarını sürdürecekleri bir bağlamda, halkın içerisinde aktif bir biçimde yer aldığı, birçok aktörü içeren, hukuka ve demokratik değerlere saygılı bir yönetim beklentisi çerçevesinde "yönetişim" (governance) kavramı gündeme getirilmektedir. Kavramın global, ulusal ve yerel düzlemde uygulanabilirliği ve etkinliği açısından anahtar rolü ise "egemen ulus-devletlerin nasıl bir yapılanma içerisinde bulunacağı veya bulunması gerektiği düşüncesi" oluşturmaktadır.

Yönetişim; çok aktörlü, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, ademi merkezi yönetim anlayışını benimseyen, devlete düzenleme rolü yükleyen, sorumluluk dengesini devletten sivil topluma doğru kaydıran, karşılıklı etkileşimle yönlendirme sürecini öneren, siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını içeren bir kavramsallaştırmayı ifade etmektedir (Yıldırım, 2004:196). Böyle bir yaklaşım, çok sayıda aktörün bulunduğu bir ortamda, farklı ve sıklıkla çatışan amaçlar ve çıkarlarla, farklılaşan güç konumlarıyla hiçbir aktörün egemen olmamasını gerektirmektedir (Kickert, 1997:177). Bu yönüyle yönetişim, katılımcı bir demokrasi düşüncesine vurguda bulunmakta ve küreselleşme süreciyle örtüşmektedir.

Küreselleşmenin hız kazandığı 1980'li yıllardan itibaren literatürde katılım ve demokrasi üzerine yazılan yazılarda yoğun bir artış görülmüştür. Macpherson ve Pateman katılımcı demokrasi teorilerini geliştirerek onu genişletmişlerdir. Pateman'a göre katılımcı demokrasi teorisi, klasik demokrasi (veya liberal demokrasi) düşüncesine meydan okumaktadır. Bu yaklaşım, temsil yerine katılımı ön plana çıkartmakta olup, sosyal etkinlikleri demokrasiyi kurmanın merkezi ögesi olarak görmektedir. Yine demokrasi, eşitlik ve katılıma dayanan bir siyasal düzen olarak kavramsallaştırılmakta, sivil toplum ise devlet uygulamalarını değiştirmek için etkinliklerin baş arenası olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan, bir sonuç olarak, demokrasinin varlığından ancak halkın katılımı, halkın rızası, hesap verebilirlik ve hakların kullanımı, tolerans ve çoğulculuk olduğu zaman söz edilebilecektir (Grugel, 2003:249-250).

Ne var ki küreselleşme, bir yandan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimlere paralel olarak demokratik değerleri ön plana çıkarırken diğer yandan süreç, söz konusu ilkelerin gerçek anlamıyla toplumsal yaşamda

uygulanabilmesini zorlaştıran birtakım öğeleri de barındırmaktadır. Küreselleşme, söylemleri ve bunların uygulamadaki izdüşümleri ile bir çelişkiler yumağını andırmaktadır.

Ulus-devletler uluslararası düzlemin temel aktörlerden birisi olmayı sürdürmekle birlikte onların üstlendikleri roller ile bu rollerin gerekli kıldığı siyasal ve ekonomik güçler açısından aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir. Ekonomik bakımdan son derece güçlü çok uluslu şirketlerin aktif bir rol üstlenerek ekonomi-öncelikli hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik sınır tanımayan girişimlerde bulunmaları, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi özellikle ekonomide yaşanan yeni ilişkilerin yönlendirilmesinde öncülüğü üstlenen çeşitli uluslararası örgütlerin ön plana çıkmış olmaları; uluslararası ilişkileri karşılıklı bağımlı hale getirmiş, ulus-devletlerin çeşitli toplumsal hareketleri kontrol etme, yönlendirme ve çözüme kavuşturma yeterliliklerini aşındırmıştır.

Yaşanan bu değişimler ise aynı zamanda demokrasinin yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Çünkü demokrasi, ancak birbirini dengeleyebilen çok sayıda güçlü aktörlerin bulunduğu bir toplumsal ortamda yaşayabilir. Oysa küreselleşme süreci, ulus-devletin, siyasal ve ekonomik bakımdan güç kaybettiği bir durumda ülke sınırları içerisindeki dengesizlikleri bile giderebilme yeteneğini yitirmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu bakış açısıyla uluslararası ortamda yer alan son derece güçlü ve bir o ölçüde güçsüz aktörlerin birbirleriyle ilişkileri ayrıca üzerinde durup düşünülmesi gereken bir konu olmaktadır.

Sonuç

Egemenlik olgusu en ilkelinden en gelişmişine değin tüm toplumlarda var olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Ne var ki özel olarak egemenlik kavramından söz edilmesinin feodal toplum sonrasının siyasal yapılanmasını ifade eden bir içeriğe sahip olduğu göz ardı edilmemelidir.

Egemenlik kavramı, kralın, feodal senyörlerle din adamları üzerinde üstünlük kurması ile birlikte bir yandan feodal yapının merkezi iktidardan yoksun yapısının yol açtığı sakıncaları gidermek diğer yandan yenilgiye uğrayan söz konusu güç kaynaklarının siyasal bir iktidara sahip olma iddialarını sona erdirmek amacıyla dile getirilmiştir. Mutlak monarşileri ifade eden yeni yönetimler, papanın krala karşı güç kazanma mücadelesinde iken güçlü olduğu dönemlerde geliştirdiği ve siyasal iktidarın da dini gücü temsil eden kilise tarafından verilmesini öngören “iki kılıç kuramı”nı tersine çevirmekle birlikte, egemenliklerinin meşruluklarını dinsel söylemlerle sürdürmeye devam etmişlerdir.

15. yüzyıldan itibaren toplumların kültür ve sanat alanlarında birtakım canlanmalar yaşanmıştır. Rönesans olarak adlandırılan bu değişimler bir süre sonra din alanına da yansyarak Reformasyon hareketlerine yol açmıştır. Bu gelişmeler, 17. yüzyıldan itibaren, bilim alanında gözlenen gelişmelerle de beslenerek, beraberinde, bir yandan insana ve insanın ürünlerine saygı üzerinde yükselen hümanizma akımını getirmiş diğer yandan yalnızca kültürel veya dinsel boyutlarla sınırlı kalmasının ötesinde toplumun siyasal ve ekonomik yapısında da etkilerini hissettirmiştir.

18. yüzyıldan itibaren düşünce alanında şekillenmeye başlayan bireyin önceliği, akılcılık, deneycilik, olguların kesinliği gibi kavramlar çerçevesinde, Avrupa'da, feodalitenin ayrımcı ve eşitliksiz yapısı eleştirilerek, yeni bir toplumsal düzenin kurulması gereği gündeme taşınmıştır. Bu gelişmeler ise burjuvazinin güçlenerek siyasal söylemlerini dile getirmeye başlamasıyla, dolayısıyla toplumun sivilleşmesi yolundaki kıpırdanmalarla da paralellik sergilemiştir. Nihayet siyasal yapıda beklenen gelişme 1789 yılında bir devrimle Fransa'da atılmıştır. Fransız Devrimi, Aydınlanma felsefesinin görüşleri ışığında toplumsal ve siyasal yaşamın yeniden yapılanması anlamına geliyor ve toplumsal ilişkilerin dinsel temellerinden sıyrılarak yeniden laik bir bakış açısıyla oluşturulması düşüncesi üzerinde yükseliyordu.

Fransız Devrimi sonrası kurulan devletin temelinde artık parlamentonun kabul ettiği pozitif yasalar olacaktı. Bu gelişmenin ise konumuz bakımından egemenliğin hem nitelikleri hem de kullanımı bakımından etkileri büyük olmuştur. Öncelikle egemenliğin kullanımının mutlak, sınırsız olmak yerine yasalara bağlı olması nedeniyle hukuk devleti düşüncesinin temelleri atılmıştır. İkinci olarak yasalar halkın yenilenen seçimler aracılığıyla belirlediği milletvekillerinden oluşan parlamentolar tarafından hazırlanacaktı. Dolayısıyla yasaların değiştirilebilmesi, yenilerinin kabul edilebilmesi her zaman için olanaklıydı. Üçüncüsü, bunların bir önkoşulu niteliğindeki egemenliğin ulusa ait olması düşüncesi idi. Ulus kavramı ise tamamen toplumsal bir gerekçeden kaynaklanmaktaydı. Bu durum, teokratik egemenlik anlayışından farklı olarak egemenliği kullananların tavır ve eylemlerinin etkilenebilmesini, değerlendirilebilmesini, sorgulanabilmesini ve değiştirilebilmesini ifade etmektedir.

Fransız Devrimi, egemenliğin ulusal ve laik karakterini vurgulayarak çağdaş bir toplumsal yapılanmanın temellerini atması bakımından bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Ancak önemli bir adım olan siyasal gerçekliğin toplumsal gerçeklikle örtüşebilmesi, başka bir deyişle egemenliğin kullanımının gerçek anlamıyla toplumsal tabana yaygınlaşabilmesi içinse başka pek çok mücadelenin verilmesi gerekmiştir. Bu süreç, sonuçta, siyasal ve kamusal özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesini, hukuk devleti ilkesinin pekişmesini, liberal yaklaşımların demokratik değerlerle buluşmasını sağlamıştır. Demokratik yaşamın güvencesi olarak güçler ayrılığı düşüncesinin uygulamaya geçirilmesi, hukukun üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkelerinin kabul edilmesi, federal devlet yapılarının ortaya çıkmış olması ise egemenliğin ilk kullanımındaki niteliklerinden uzaklaşmasına yol açmıştır.

Demokrasi, varılması gereken bir noktayı değil, bir süreci ifade etmektedir. 1980'li yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, toplumların bilinç düzeylerini yükselterek demokratik değerlere vurgularını perçinlemiştir. Ancak küreselleşme sürecinde özellikle ekonomi başta olmak üzere birçok etmenin de etkisiyle ulus-devletlerin yapılanmalarında birtakım aşınmalar söz konusu olmuştur. Bu açıdan devletlerin uluslararası ortamdaki karşılıklı bağımlılığı artmış, uluslararası ilişkilerde ulus-devletlerden farklı bir biçimde sorumlu olmaksızın güç sahibi olan çok uluslu şirketler veya birtakım uluslararası örgütler yeni aktörler olarak ortaya çıkmışlardır. Toplumsal boyutta bakıldığında ise bu gelişmeler; ulusların gelir düzeyleri ile ellerindeki olanakları bakımından kendi içlerindeki farklılıkları, devletlerin düzenleme

kapasitelerindeki aşınmayla paralel bir biçimde, uluslararası boyutta son derece derinleşmiştir. Söz konusu aralık ise gittikçe açılmaktadır. Sonuçta ulus-devletlerin güç ve otorite kayıpları, uluslararası düzlemdeki karşılıklı bağımlılıkları, ulusal yapılanmaların her geçen gün kendi halklarının beklentilerini karşılayamaz duruma gelmelerine veya böyle bir beklenti içerisine girilmesine yol açmıştır.

Kaynakça

- ARCHIBUGI, Daniele and Jonathan Michie. (1997), "Technological Globalisation or National Systems of Innovation?", **Futures**. Vol. 29, No. 2, p.121-137.
- ARSLAN, Osman. (2001), **Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- BRYANT, Ralph C. (1994), "Global Change: Increasing Economic Integration and Eroding Political Sovereignty", **The Brookings Review**. Fall, p.42-45.
- COHEN, Edward S. (2001), "Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty", **Governance: An International Journal of Policy and Administration**. Vol. 14, No. 1, p.75-97.
- DICKERSON, Mark O. and Thomas Flanagan. (1998). **An Introduction to Government And Politics**. Canada: International Thomson Publishing.
- ERDOST, Muzaffer İlhan. (1991), **Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme**. Ankara: Onur Yayınları.
- GÖZE, Ayferi (1995). **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**. İstanbul: Beta Yayınları.
- GRUGEL, Jean.. (2003), "Democratization Studies: Citizenship, Globalization and Governance", **Government and Opposition**. United Kingdom: Blackwell Publishing, p.238-264.
- HAGEMANN, H., M. A. Landesmann and A. E. Steenge. (1997), "Introduction: Special Issue of Structural Change and Economic Dynamics 'Beyond the Nation State'", **Structural Change and Economic Dynamics**. Vol. 8, p.1-4.
- HILL, Michael J. (1972), **The Sociology of Public Administration**. Great Britain: World University.
- KAPANİ, Münci. (2000), **Politika Bilimine Giriş**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KICKERT, Walter J. M. (1997), "Anglo-Saxon Public Management and European Governance: the Case of Dutch Administrative Reforms", **Public Sector Reform**. Ed. Jan-Erik Lane. Great Britain: Sage Publications, p.168-187.
- KIZILÇELİK, Sezgin. (2003). **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- KOCACIK, Faruk. (1999), **Temel Toplumsal Kurumlar**. Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- KOCACIK, Faruk. (2003), **Toplumbilim Ders Notları**. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No:92.

- LAKE, David A. (2003), "The New Sovereignty In International Relations", **International Studies Review**. Vol. 5, p. 303-323.
- MADRİD H., Miguel de la (1997), "Foreword: National Sovereignty and Globalization (International Law In the Americas: Rethinking National Sovereignty In An Age of Regional Integration)", **Houston Journal of International Law**. Vol. 19, No. 3, p.553-563.
- MAKLER, Harry M. and Walter L. Ness. (2002), "How Financial Intermediation Challenges National Sovereignty In Emerging Markets", **The Quarterly Review of Economics and Finance**. Vol. 42, p.827-851.
- O'RIORDAN, Tim and Andrew Jordan. (1997), "Institutions for Global Environmental Change", **Global Environmental Change**. Vol. 7, No. 2, p.175-177.
- PANIC, M. (1997), "The End of The Nation State?", **Structural Change and Economic Dynamics**. Vol. 8, p.29-44.
- PHILPOTT, Daniel. (1995), "Sovereignty: An Introduction And Brief History (Transcending National Boundaries)", **Journal of International Affairs**. Vol. 48, No. 2, p.353-368.
- POGGI, Gianfranco. (2002), **Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- PROKHOVNIK, Raia. (1999), "The State of Liberal Sovereignty", **British Journal of Politics and International Relations**. Vol. 1, No. 1, p.63-83.
- TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu (1987). **Milli Egemenlik ve TBMM**. Ankara.
- TEZİÇ, Erdoğan. (1997), **Anayasa Hukuku**. İstanbul: Beta Yayınları.
- TUNÇAY, Mete. (der.) (1985), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**. Cilt I: Eski ve Orta Çağlar. Ankara: Teori Yayınları.
- WINTGENS, Luc J. (2001), "Sovereignty and Representation", **Ratio Juris**. Vol. 14, No. 3, p.272-280.
- YILDIRIM, İbrahim. (2004), **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.